

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 135, GOD. VII, BEOGRAD, UTORAK, 21. MAJ 2013.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 18. juna

MIXER

Piše: Aleksandar Pavlović

TURČIN KAO PROTOTIP SRPSKOG NEPRIJATELJA

Ali kako je neprijatelj sazdan i imenovan? Kako je podjarmljen i ubijen? Ovo poslednje pitanje mislim da nije postavljano dovoljno često, barem ne na eksplicitan način.

Gil Anidar, Jevrejin, Arapin: istorija neprijatelja

Ovaj je ogled posvećen srpskom neprijatelju. Neprijatelja, ako je verovati nacionalnim vođama, istoričarima i pesnicima, imamo oduvek i napretek, a meni se čini da se u osnovi svih njih nalazi figura „Turčina“. U najkraćem, moja je teza, zbog koje svakako neću dobiti ulicu u Beogradu, da se neprijatelj kao javna tj. politička kategorija pojavljuje tek sredinom devetnaestog veka i to u liku „Turčina“. Ovde se, dakle, oslanjam na određenje političkoga u teoriji Karla Šmita, za koga „specifično političko razlikovanje na koje se mogu svesti političke radnje i motivi jeste razlikovanje između prijatelja i neprijatelja“ („Pojam političkoga“, *Treći program*, 102 [1995], str. 40). U najkraćem, dakle, politika je za Šmita distinkcija između prijatelja i neprijatelja. On dalje razlikuje privatni ili ne-politički aspekt odnosa prijatelja/neprijatelja od onog koji ima pravi politički karakter, i razmatra neprijatelja samo u njegovom političkom aspektu: „neprijatelj je samo javni neprijatelj“.

PLEMENSKI I NACIONALNI NEPRIJATELJ

Pošto teza o nepostojanju političkog neprijatelja sve do devetnaestog veka, priznajem, zvuči kontraintuitivno – o čemu, zaboga, govore srpske narodne pesme ako ne o „našem“ klanju sa „Turcima“ – ilustrovaću ovu tvrdnju na primeru jedne kratke epske pesme sa motivom krvne osвете, kako bih ocrtao put kojim se lični neprijatelj odnosno neprijatelj bratstva ili plemena transformisao u političkog neprijatelja. Ova pesma naročito je pogodna je jer je sačuvana u više verzija; prvu je Karadžić našao u Srbiji oko 1820. godine i objavio pod nazivom „Perović Batrić“, drugu je zabeležio na Cetinju i objavio Njegoš u svojoj zbirci *Ogledalo srbsko* 1846. godine kao „Osveta Batrića Perovića“, a treća je Vukova rukopisna varijanta „Opet Perović Batrić“ zabeležena, da tako kažem, na ničijoj zemlji, tj. u Hercegovini koja je tada još uvek formalno pod turskom kontrolom.

Sve varijante imaju zajedničku temu – Perović Batrić nalazi se u zatočeništvu Osmana Ćorovića. Batrić nudi otkup za svoj život, ali njegova ponuda biva odbijena a on posećen. Batrićev brat zatim sakuplja četu, organizuje zasedu i na prepad hvata Osmana živog. Sada Osman nudi bogat otkup, ali brat ga odbija i osvećuje Batrića tako što Osmanu odseče glavu. Osveta je ključni elemenat svih varijanata. Nakon Batrićevog ubistva, upravo otac

porodice je taj koji zahteva osvetu i podseća na njen obavezujući karakter. Sledeći suštinski elemenat teme je da Osman nije prosto ubijen iz zasede, nego biva obezglavljen s punom svešću o tome ko je njegov ubica i čija osveta je u pitanju. Međutim, iako sve pesme imaju ove zajedničke strukturalne jedinice, način predstavljanja događaja, vrednovanje likova i ukupna perspektiva znatno variraju u različitim verzijama.

Interesantno je da u najranijoj zabeleženoj pesmi, „Perović Batrić“ iz Karadžićeve zbirke, Batrića zapravo ne ubija Osman nego hrišćanin pod imenom Panto: „Odista ga Osman pustit' šćaše,/Vrag donese od Tupana Panta/Te pogodi Perović-Batrića/Posred pasa, ukide ga s glasa“. Njihov antagonizam posledica je različite plemenske pripadnosti. Batrić je iz plemena Cuca sa teritorije Stare Crne Gore, dok je Panto, kao i Osman uostalom, iz hercegovačkog plemena Banjana.

U Vukovoj rukopisnoj varijanti „Opet Perović Batrić“ iz Hercegovine, zabeleženoj oko 1850. godine, imamo analognu situaciju. Batrićev brat Vuk ide u osvetu, i tom prilikom poseće Osmana ali i svog pobratima Marka Kovačevića iz hercegovačkog plemena Grahovljana: „...dragi pobratime/Danas ću te, bogme, posijeci/Da osvetim mila brata moga!/Više Vuče zboriti' ne očaše./Negu Marku posijeci glavu“. Ponovo, Kovačević je Hercegovac iz Grahova, pa kao takav strada od krvne osвете. Kao ni u prethodnoj pesmi, ni u ovoj verziji dakle ne nalazimo konceptualizova-

Fotografije u broju: Vera Vujšević

ne neprijatelja u pravom političkom smislu reči. Na opštem planu, moglo bi se reći, pevači prenose pesmu čiji je predmet uspešna osveta Perovića Batrića, što bi sugerisalo njihovu solidarnost sa Crnogorcima. S druge strane, pevači takođe naglašavaju Batrićevo nasilje prema hercegovačkoj teritoriji ili preteranost crnogorske osвете, što ukazuje na njihovu solidarnost sa Banjanima i Grahovljanima. U obe pesme, dakle, uočavamo slično pomicanje, skretanje i fluktuiranje odnosa između prijatelja i neprijatelja i odsustvo njihovog političkog konceptualizovanja.

Nasuprot ovim verzijama, u pesmi „Osveta Batrića Perovića“ iz Njegoševog *Ogledala srbskog* iz 1846. godine, Osmanova rdavost i verolomstvo naročito su istaknuti kao posledica njegove verske pripadnosti: „Na vjeru ga Osman prevario,/a na vjeru i na

pobratimstvo,/u bijelu kulu Osmanovu/velje mu je muke udario“. Turčin je, dakle, neprijatelj u kog se ne može imati nikakvo poverenje – on hvata Batrića na prevaru („na vjeru i na pobratimstvo“), garantujući mu sigurnost prema osveštanim opštevažećim običajima. Uz to, Osmanova zla narav identifikovana je u prvom redu sa njegovom verskom pripadnošću – on postupa verolomno zato što je Turčin, nevernik kojem su strani svi moralni i ljudski zakoni: „Ali Turčin boga ne poznaje,/no Batrića muči pobratima,/i muke mu više udario,/na muke mu život izvadio.“ Tako u ovom kontekstu i sama osveta stiče nova, osobena svojstva. Dok ostale verzije u suštini opisuju plemenske sukobe, „Osveta Batrića Perovića“ insistira na figuri Turčina kao javnog, političkog neprijatelja („Turčin boga ne poznaje“). Neophodnost krvne osвете data je ovde kao opšta politička poruka:

BETON BR. 135 DANAS, Utorak, 21. maj 2013.

ne može biti nikakvog oslanjanja i nagodbe s Turcima, i nikakve odštete osim krvave osvete. Drugim rečima, atomizirajuća tendencija krvne osvete pretvorena je u sredstvo udruživanja i objedinjavanja protiv religioznog i etničkog neprijatelja. Kroz likove Osmana i Batrića, ova verzija pokazuje konačno uspostavljanje pravog političkog neprijateljstva u šmitovskom smislu.

Filološka analiza Njegoševog uređivačkog pristupa i postupka, kao i njegovog ličnog doprinosa pesama koje je objavljivao, odvela bi nas predaleko. Stoga samo napominjem da Njegoš, nasuprot Karadžiću, ne daje podatke o pevačima i ne beleži pesme na terenu. On prosto kaže da ih „nije jedan samo čovjek kupio i pisao, nego... kad bi kakav pjevač ovdje na Cetinju ispijevao pjesnu dobro, odmah bi se poveo u kog pisara da je napiše“. Drugim rečima, Njegoš ne samo da precizira da su pesme sakupljane isključivo na Cetinju, nego i na neki način implicitno potvrđuje da su zapisivane samo ukoliko su bile po volji lokalne političke elite. Takav pristup ukazuje na naglašeniju političku tendencioznog Njegoševog sakupljačkog i uredničkog postupka, i o tom nacionalno-pedagoškom karakteru njegove zbirke u celini pisalo je više tumača, od Francuza Obnena i Rusa Lavrova do Crnogorca Kilibarde. Navedeni primer, tvrdim, ilustrativan je za odnos prema izvornoj narodnoj tradiciji u doba nacional-romantizma uopšte. Pod izvornom usmenom tradicijom podrazumevamo, naravno, pesme koje su spevali nepismeni pevači iz naroda. Nisu li, neko će reći, sve narodne pesme takve? Pa nisu, neke su zabeležene od strane pismenih i školovanih autora, druge su pevali profesionalci bliski crkvenim i političkim krugovima, a treće su sakupljači u toj meri prerađivali da nismo baš sigurni koliko je tu izvornog materijala a koliko njihovog doprinosa i tako dalje. Ovo bi, dakle, bila skromna ilustracija teze da se jedna razvijenija političko-nacionalna perspektiva koju često identifikujemo u narodnim pesmama kao popularnu percepciju, zapravo artikuliše tek pod pojačanim uticajem političko-intelektualne elite i pismene kulture na usmenu tradiciju tokom prve polovine devetnaestog veka.

„TURČIN“ KAO JAVNI NEPRIJATELJ U NACIONAL-ROMANTIZMU

Napokon, u poslednjoj fazi, a to će reći u reprezentativnim delima južnoslovenske romantičarske književnosti inspirisanih usmenom tradicijom kao što su *Smrt Smail-age Čengića* i *Gorski vijenac*, ili preciznije sredinom devetnaestog veka, nalazimo punu artikulaciju figure „Turčina“ kao političkog neprijatelja. Bez ulaženja u detalje, samo ću naznačiti da bi se slična ilustracija o

konstruisanju figure „Turčina“ kao neprijatelja kao u prethodnom primeru mogla dati kroz uporednu analizu usmenih pesama o smrti Smail-age i Mažuranićevog speva. Tako, dok u usmenim pesmama nalazimo jednu arhaičniju koncepciju koja uvažava Smail-agu, u prvom redu kao junaka, a njegovom ubistvu ne pridaje neki upadljivo politički značaj, u Mažuranićevom spevu Smail-aga je ljuti neprijatelj hrišćana, sadista zadojen patološkom mržnjom prema njima, a njegovo ubistvo simbolički obeležava kraj islama i trijumf hrišćanstva na Balkanu. Turčin kao neprijatelj, naravno, ima konstitutivnu ulogu i u zasniavanju zajednice u *Gorskom vijencu*. Pravi predmet ovog speva, re-

kao bih, i nije toliko istraga poturica (kao što to piše u udžbenicima i kako se uči u školama) koliko, u stvari, prepoznavanje poturica kao političkih neprijatelja. Podsećam ovde na zaključke Gila Anidara, koji smatra da figure Jevrejina i Arapina igraju konstitutivnu ulogu u definisanju političkih kategorija u evropskoj intelektualnoj tradiciji. „Pitanje neprijatelja“, kaže Anidar, „ovde iskrsava i vraća se kao istorija političkih identiteta, kao istorija, možda, onog političkog“. Neprijatelj je, drugim rečima, „uslov podela između religije i politike“ (Jevrejin, Arapin: istorija neprijatelja, str. 26). Upravo rađanje političkog kroz definisanje neprijatelja kao religijskog Drugog, jeste pravi predmet *Gorskog vijenca*. Zajednica se u ovom spevu uspostavlja činom prepoznavanja religijske razlike kao političke razlike. Tek kada najzad shvate da su njihovi poturčeni bratstvenici i saplemenici zapravo „Turci“ dakle neprijatelji, ili neprijatelji dakle „Turci“, kako god, Srbo-Crnogorci se napokon konstituišu kao politička zajednica. Ukratko, *Gorski vijenac*, kao i južnoslovenska romantičarska produkcija toga doba uopšte, svedoče o, kako bi rekao Karl Šmit, „jednom od onih snažnih političkih trenutaka kada je neprijatelj, u konkretnoj stvarnosti, prepoznat i imenovan.“ Time smo, da zaključim, prešli pun krug od prvobitne, arhaične, rodovsko-plemenske percepcije neprijatelja u usmenoj tradiciji, preko nastajanja jedne razvijenije političko-nacionalne perspektive u toj tradiciji pod uticajem centara političke moći i pisane kulture u prvoj polovini devetnaestog veka, do pravog političkog konceptualizovanja neprijatelja u šmitovskom smislu negde oko polovine devetnaestog veka. U tom periodu, figura neprijatelja definitivno prelazi u političku sferu i igra formativnu ulogu u formiranju političkog polja, što je u (etnički) čistom vidu izraženo u *Gorskom vijencu*. „Turčin“, tako, i definitivno postaje javni, politički neprijatelj. Ovakav zaključak pokreće niz drugih pitanja – da li je bilo neizbežno da usmena tradicija bude povezana sa, i da postane izvor, političkog neprijateljstva? Možemo li preokrenuti, opovrgnuti ovaj proces ponovnim otkrivanjem usmene tradicije bez tog taloga? Da li je moguće povezati srpsku epiku i/ili nacional-romantičarsku tradiciju sa radikalno drugačijom koncepcijom politike, bila ona liberalna ili, što bi možda bilo posebno produktivno, sa rekonfiguracijom političkog polja kroz koncept prijateljstva, ocrtanom u Deridinim *Politikama prijateljstva*? Naravno, odgovori na ova pitanja zahtevali bi zasebna razmatranja. Ali, postaviti temelj za takva razmatranja znači predstaviti ovu epsku figuru „Turčina“ kao političkog neprijatelja kao istorijski kontingentnu invenciju, i time poreći njenu neophodnost ■

ARMATURA

Piše: Robert Alagjozovski

CENTAR NE SME PASTI

Makedonija nije odavno bila u haotičnijoj političkoj situaciji. Možda još od vremena oružanog konflikta iz 2001. godine. Naravno kriza je mogućnost da se neki novi vetrovi pokrenu. Ali, i šansa da se neki procesi još više upropaste.

AUTOKRATIJA I TRULI KOMPROMISI

U centru makedonskog političkog haosa nalazi se nepromenljiva ruta makedonske autokratske i populističke vlasti, crno sunce makedonskog srljanja u još gore blato tranzicije. Dakle, centralna vlast je pokazala totalnu neosetljivost za prigovore opozicije, javnosti, građana, tzv. međunarodne zajednice u odnosu na mnoga pitanja. Ona je produžila da vlada onako kako je namislila: autokratski, gradeći kult ličnosti od aktuelnog premijera; populistički, sa totalnom propagandom usmerenom prema najstabilnijim glasačima (penzionerima, poljoprivrednicima, studentima); netransparentno, korumpirajući medije i uništavajući one koji su kritični; i ekonomski neodrživo, puneći budžet kreditima i onda ga prekomerno trošeći na neproduktivne projekte (na spomenike, nove fasade i nepotrebne institucije, raznorazne subvencije, samoreklamiranje i sl.). Da bi se održali na vlasti, uglavnom koriste taktiku šargarepe i štapa. U svakom slučaju, na primeru zadnjih nekoliko političkih dešavanja, kao što je bilo decembarsko isterivanje opozicije i medija iz Parlamenta da se ne bi blokiralo donošenje budžeta i ušlo u ponovni ciklus zaduživanja, kao i u slučaju nedavno završenih lokalnih izbora, vlast je pokazala da je spremna da iskoristi sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva da bi opstala. Državne institucije, mediji, sudstvo, antikorupcijska komisija, sve je bilo zloupotrebjeno da bi vlast na mišići izgurala pobjedu svojih kandidata. Od prošlog leta opozicija je pokušala da se organizuje i da parira ovakvoj vlasti. Po ugledu na srp-

ski DOS ujedinila je sve političke partije, uključujući i bivše ljute protivnike, i sa levice i sa desnice, čak insistirajući i na pojedinim uticajnim javnim ličnostima koje je u svoje redove uključila putem partijskih Saveta kao fakultativnih organa. Opozicija je počela žestoku terensku kampanju mobilizacije i na vreme otpočela pripreme za lokalne izbore. Rezultat toga je bila i uspešna taktika političkog blokiranja Parlamenta i neizglasavanja razmetljivog budžeta, ali je onda vlast izvela taj potez Deus ex Machina – isterivanja poslanika iz Saboranja – čime je iznenadila sve. Opozicija je izašla na ulicu i otpočela otpor – građanske proteste kojima su cilj bili prevremeni izbori. Međunarodna zajednica, koja je trebalo da bude arbitar i omekšivač brutalne vlasti, izneverila je očekivanja opozicije i to je dovelo do opozicionog „forced landing“ i još jednog njenog poraza u

seriji izbornih poraza od 2006. Popuštajući pod pritiskom međunarodne zajednice, koja je umesto da pacifikuje vlast, pacifikovala opoziciju, ali i pod pritiskom partijske baze da ne propusti lokalne izbore koji su temelj lokalne moći, opozicija je taktizirala, iz svojih redova gubila nestrpljive kandidate za gradonačelnike koji su postali nezavisni i odneli njene glasove, napravila neprirodnu koaliciju sa samom vlašću u etnički mešanim gradovima, relativizirajući tako svoje žestoke argumente, i ušla nespremna na lokalne izbore sa neadekvatnom retorikom posvećenom velikim parlamentarnom temama i katastrofalno ih izgubila. Sada se nalazi pred kongresom koji treba da evaluiira njen rad i smenom rukovodstva, deprimirana rezultatima i neuspehom kombinovanih strategija.

STIDLJIVI ZRACI NOVE DEMOKRATSKE ZORE

Tračak nade za demokratski preokret daju dve situacije. Prva je direktni aktivizam građanskih asocijacija i boraca za ljudska prava. Poslednjih godina naporedo sa jačanjem autokratskog režima i netolerancije, deo nevladinog sektora uspeo je da razvije svoje forme borbe i aktivističkih projekata, preko kojih se iskalio i uspeo da se usprotivi nekim od ultrakonzervativnih namera vlasti. Ta žilava manjina nije direktno koalicirala sa opozicijom, tako da je njen slom nije pogodio niti pokolebao. To dokazuje da se neke bitke mogu dobiti i van partijskog delovanja.

Druga situacija, koja je ključna za dalji politički razvoj u Makedoniji, jeste velika pobeda opozicije u glavnoj skopskoj opštini Centar, gde je opozicija, i nakon tri izborna kruga, odnela uverljivu pobedu. Ovaj poraz vladajuće VMRO garniture je važan ne samo zbog simboličkog značaja da je opština Centar sami centar precentralizirane Makedonije i, kao obitavalište elite, predvesnik promene u političkom raspoloženju u celoj zemlji, nego je i praktičan dokaz da se ova vlast može pobediti u političkom takmičenju, bez obzira na neregularna i nefer sredstva koje je upotrebljavala u kampanji. Poraz je veliki šamar za aktuelnog premijera Gruevskog jer je Centar bilo mesto gde se izgradio sav megalomanski projekat Skoplje 2014, koji je trebalo da prestonici donese svetski sjaj i turiste. Građani Centra su mu poručili da se ne slažu sa njegovim projektom, koji je ishodište svih njegovih politika, od ideoloških do ekonomsko-investicionih, i da demokratski poriv građana ne može ugušiti nikakvim režimskim manipulacijama. Naime, vladajuća stranka je neopravdano poništavala izborne rezultate i dovodila glasače iz etničkih makedonskih pograničnih oblasti susedne Albanije da glasaju, otkako im je prethodno makedonski MUP izdao regularne lične karte opštine Centar. Čak se vlast poduhvatila i sitnih sabotaža, kao što su onesposobljavanje liftova u višespratnicima, bušenje guma automobila i rasturanje lažnih izbornih letaka sa pogrešnim informacijama.

I pored toga što je još u jeku izbornih ciklusa centralna vlast požurila da u Centar postavi još spomenika, manifestujući nasilnički stav da ih niko neće omesti u realizaciji njihovih planova, nova lokalna vlast dobija mogućnost da na delu pokaže novi model demokratskog upravljanja, koji bi trebalo da prevaziđe aktualni autokratski stil Premijera i privede kraju njegovo sedmogodišnje neprikosnoveno vladanje.

Ipak, ta nova demokratska zora je zasenjena unutrašnjim i međunarodnim problemima zemlje. Spor oko imena (zbog kojeg i međunarodni faktor još uvek podržava Premijera u nadi da će njegov kompromis kao nacionaliste biti neupitan za građane) s Grčkom se još uvek ne rešava. Tako je Makedonija sada i administrativno iza Srbije i Crne Gore u procesu evropskih integracija, što kod makedonskih Albanaca izaziva nervozu u odnosu na strateška očekivanja koja imaju od države. Usledila je i nova etnička segregacija zemlje koju je proizvela opozicija, stvarajući u žiži političke konfrontacije sa režimom monetničku koaliciju sa vladajućom strankom u etnički izmešanim gradovima Struga i Kičevo. Taj potez je rodio novi strah u odnosu na krhki međuetnički suživot u Makedoniji ■

BETONJERKA MESECA

Tradicionalna srpska svađa među prijateljima završila se katastrofalno. Niko nije izboden nožem.

Predrag Dačić Danilović

Piše: Dubravka Đurić

LOKALNA I GLOBALNA DINAMIKA FEMINIZAMA

GDE JE NESTAO AKTIVIZAM?

Devedesetih godina prošlog veka feminizam se po treći put pojavio u Srbiji. Prvi put se pojavio na prelazu iz 19. u 20. vek. Drugi put krajem 70-tih, u periodu poznog jugoslovenskog socijalizma, kada se Jugoslavija otvorila prema Zapadu, što je značilo da je postalo moguće organizovati skup poput onog, sada čuve-

nog, pod nazivom *Drug-ca*. Neke od protagonistkinja iz vremena poznog socijalizma bile su važne protagonistkinje nove feminističke scene, koja se na samom početku ratova u drugoj Jugoslaviji ponovo počela formirati. Ovaj treći dolazak feminizma treba posmatrati u kontekstu globalnog projekta nastajućih postsocijalističkih društava koja su se politički, ekonomski i kulturno kretala od socijalističkih ka kapitalističkim, neoliberalnim društvima. Međutim, kod nas, kao i u drugim postjugoslovenskim društvima, feminizam je imao još jednu karakteristiku, koja ga je odvajala od većine evropskih postsocijalističkih feminizama: on je nastajao kao deo antiratnog pokreta, te je imao jasne političke konotacije, okupivši široki front žena različitih generacija i nivoa obrazovanja, etniciteta i seksualnog opredeljenja, s napomenom da se u kasnijoj fazi uključivao sve veći broj Romkinja, koje su se i same počele organizovati, baveći se najsiromašnijom i najisključivanijom ženskom populacijom: Romkinjama.

Tokom 90-tih feminističke organizacije su se umnožavale najpre u centrima kao što su Beograd i Novi Sad, a zatim i po celoj Srbiji (i Crnoj Gori, koje su u tom trenutku činile jedinstvenu državu). One su pripadale tada nastajućem nevladinom sektoru. Brojne zapadne fondacije, među kojima je bio veliki broj feminističkih, finansirale su njihov rad. Do ubrzanog osnivanja feminističkih organizacija dolazilo je iz dva razloga. Najpre njihovo umnožavanje je bilo pokazatelj unutrašnjih trvenja u samim feminističkim grupama, u kojima se suočavalo i sukobljavalo mnoštvo koncepcija i interesa (i pored stalnog apelovanja na nužnost ženske solidarnosti). S druge strane, politika finansiranja je podrazumevala da se što više organizacija registruje iz-

van Beograda i Novog Sada, kako bi se feministička scena proširila i decentrirala. U njima se rad odvijao na nekoliko nivoa, i u nekoliko često preklapajućih aspekata. Izdvojiću tri, pri čemu naglašavam da su u početnoj fazi svi oni dominantno bili projekat/proizvod *aktivističkog feminizma*, odnosno deo određene aktivističke feminističke nevladine organizacije.

Te komponente su: 1) alternativni obrazovni programi; 2) aktivističko-književno-umetnički projekti; i 3) aktivistički pojekti, čija se delatnost ostvarivala u domenu borbe protiv nasilja nad ženama, kao i u domenu ekonomskog osnaživanja žena, itd. Nakon 2000. godine i uspostavljanja demokratske vlasti u Srbiji, fondacije se polako povlače, što znači da se usled nedostatka novca feminističke organizacije gase ili se bore za preživljavanje. Od svih nevladinih feminističkih projekata, možda su najbolje prošli oni koji su uspeali da svoju delatnost vežu uz institucije visokog obrazovanja – ova konstatacija povlači za sobom raspravu o jednom važnom narativu u okviru feminističkih projekata, a to je: napetost između akademskog feminističkog diskursa i aktivističkog rada na terenu. Paradoksalno, mnoge feminističke teoretičarke koje rade u pomenutim institucijama svoj rad smatraju feminističkim aktivizmom.

PACIFIKACIJA ŽENSKÉ BORBE

Sporo probijanje feminističkih teorija na srpske univerzitete – koje je još uvek u toku – ipak govori o tome da je feminizam apsorbovan u dominantnu elitnu kulturu, uz svo zakašnjenje u odnosu na britanske i američke univerzitete. Ali, s druge strane, na samom Zapadu već u doba *postfeminizma* (80-te godine) dolazi do pojave negativne reakcije na fenomen feminizma. To se posebno može videti u tekstovima popularne kulture, gde se sve više govori o štetnosti feminizma koji je uništio porodicu, žene lišio prava da uživaju u svom seksipilu, itd. Postfeminizam je samo inkorporirao neka od emancipatorskih stanovišta koja su prvi i drugi talas feminizma proklamovali, pa tako: niko ne dovodi u pitanje stav da žene treba da budu ekonomski samostalne i da imaju emocionalnu autonomiju, ali se od njih ponovo zahteva da deo njihovog ženskog identiteta bude težnja ka medijski proklamovanim idealima lepote, a važna je i potraga za idealnim muškarcem, koja na kraju krajeva ipak daje jedini pravi smisao u životima

žena. U medijskim reprezentacijama *postfeminističke persone* (reč persona ovde označava medijski konstruisane 'ličnosti') političarki, medijskih zvezda, zvezda *reality* šou programa (a sve ovo možemo podvesti pod *celebrity* kulturu), insistira se na tome da one treba da budu uspešne – i na poslu, i u porodici (reprezentacija savršene ženskosti, kao ideala svih žena). U Srbiji, kao i u većini tranzicijskih društava, ovi razvoji su se odigravali sa kašnjenjem u odnosu na Zapad, i u kraćem vremenskom intervalu (od 90-tih). Ako pogledamo naše medije sada, sve češće možemo čitati o tome kako brojne žene smatraju da je feminizam agresivan prema muškarcima, da je feminizam ponižio jači pol, da je kao pokret zastareo i više nije relevantan, i da je izmešao tradicionalne uloge i poremetio prirodnu ravnotežu polova. Iz čega se odmah može zaključiti da je *normalno* ono što je *normirano*, odnosno „što se predstavlja“ kao prirodno i normalno, a ne kao konstrukt društva.

NE BITI HEROINA

Još od 1995. godine, usvajanjem „Pekinške deklaracije“ i „Platforme za akciju“, na četvrtoj po redu, svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija, održanoj u Pekingu, države-članice obavezale su se da će osnovati institucije za napredak žena i sprovođenje rodne ravnopravnosti jednakih mogućnosti, čime se od njih tražilo da zaista počnu da sprovode politiku rodne ravnopravnosti i da jačaju mehanizme za ravnopravno učešće žena i muškaraca u javnom životu.

Mehanizmi za postizanje ravnopravnosti polova obuhvataju institucionalnu, vladinu i/ili parlamentarnu strukturu, uspostavljenju da promoviše, unapređuje i osigura ravnopravno učešće

žena i muškaraca u svim sferama javnog i političkog života. Ovi mehanizmi imaju zadatak da prate sprovođenje zakona i principa antidiskriminacije, da iniciraju i donose mere afirmativne akcije za unapređenje položaja žena.

Posle 2000. godine u Srbiji dolazi do vidnog napretka u razumevanju i političkoj volji da se rodna ravnopravnost uvrsti u sve politike na svim nivoima vlasti. Iako je ovaj proces spor i traumatičan, i često bez vidljivih rezultata, reforme su zahvatile sve segmente srpskog društva. Prvi mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti osnovani u Vojvodini (Pokrajinski sekretarijat za ravnopravnost polova osnovan je 2002., a Savet za ravnopravnost polova je Vlada Republike Srbije osnovala 2004).

Međutim, iako imamo uvođenje pravnih regulativa, koje imaju za cilj uvođenje rodne ravnopravnosti u društvene strukture, usled dugotrajne krize, sve većeg siromaštva društva, kao i globalne krize koja pogađa i bogata društva, žene su ponovo u velikoj meri ugrožene. Statistike pokazuju da se one teže zapošljavaju, da su više izložene mobingu, da veliki deo tereta krize, i emocionalno i finansijski, u porodicama snose žene.

Na kraju ću se poslužiti definicijom pojma *rodni režimi* feminističke sociološkinje Marine Blagojević Hju-

ston (*Žene i muškarci u Srbiji: Šta nam kažu brojevi*, 2011). Oni su za nju relativno stabilni obrasci rodnih odnosa u određenom kontekstu – sistemi moći, uloga, identiteta, praksi i diskursa između žena i muškaraca – koji posreduju između mikrosfere naših identiteta i naših svakodnevnih života, i makrosfere stanovništva, društva, ekonomije i politike. U potpunosti se slažem sa Marinom kada kaže da u tranzicijskim društvima poput našeg „mikropatrijarhat“ od žena zahteva žrtvovanje, kojim se na mikronivou kompenzuje nedostatak moći na makronivou. Patrijarhalne ideologije prikrivaju činjenicu da muškarci zavise od ženskih resursa, koji se realizuju u činovima žrtvovanja, a koji se u ideološkim diskursima patrijarhata onda predstavljaju kao herojstvo. Onda je pred ženama sledeći zadatak: da se na mikro i makro nivoima izbore za svoj status u krajnje nepovoljnim uslovima ekonomske nesigurnosti, u kojima konzervativni svetonazori u različitim društvima, pa i našem, (p)ostaju dominantni ■

Tekst je nastao u sklopu projekta „Ka razvijenijoj demokratiji“, koji organizuje KPZ Beton uz podršku Ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu.

Sadržaj ovog teksta isključivo je odgovornost autora teksta i ni na koji način se ne može smatrati da odražava gledišta Kraljevine Norveške.

BLOK BR. V

Autor: Radovan Popović

U prošlom broju **Betona** objavili smo skraćenu, neautorizovanu verziju teksta Ivana Čolovića. Originalna verzija teksta dostupna je na www.elektrobeton.net, a biće objavljena i u zborniku projekta „Ka razvijenijoj demokratiji“. Izvinjavamo se autoru i čitaocima.

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Mileta Mijatović

KAMPANJA ZA TUŠIRANJE

Bez rupe za odvod

Preruši se tako Hitler
U supermarket
Ljudi pohrle

I ko ludi kupuju tuš-kabine
Niko se nije zabrinuo
Što ne postoji
Rupa za odvod

Preruši se tako Staljin u supermarket
Ljudi pohrle
Ljudi ga grle
Ljube
On ih pošalje u Sibir

Staljin se tako preruši u plin
I krenu iz Rusije za Evropu
Hitler se nije zabrinuo što nema rupe
za odvod

Preruši se tako Staljin u Slobodana
Miloševića
Narod oduševljen
Viče
Dajte mu oreol
Dajte mu krunu
Pogađate
Prvo je
Zapušio rupe za odvod

Preruši se tako Hitler u Izraelca
Mo'š misliti
Šta se desilo
Cela
Palestina bez rupe za odvod

Preruši se Hitler u Buša
I ubije Iranca
U tuš-kabini
Bez rupe za odvod

Preruši se Hitler u predsednika Irana
I misli da je faca
Što prodaje tuševe
Bez rupe za odvod
Narodnim masama

Preruši se Staljin
U mirotvorca
U Afriči
Gradi rafinerije
Spreman da ubije
Za profit
Od zapušenih rupa za odvod

Preruši se tako opet Staljin
Ovog puta u sveštenika
Od ugleda
I počne da ujeda

Preruši se tako Staljin
U gazdu fabrike
Pa jebe radnike

Preruši se tako Staljin
U lanac supermarketa
Širom sveta
Sprovede čistke
I sve prodaje
Bez rupe za odvod

Preruši se tako Staljin u plin
Svi kažu
Jupi
Hoću da kupim
Što se ne bi kupali
Plin nije skup

Preruši se tako pedofil
U sveštenika
I nikom ništa
Svi se prave ludi
Kao
Ne treba nam rupa za odvod

Preruši se tako političar
U stručnjaka za ljudska prava
Borca za socijalnu pravdu
A niko da ga pita
Zašto prodaje tuševe
Bez rupe za odvod

Preruši se tako Hitler u premijera
Italije

Pa ovaj iz hobija
Glumi Musolinija
Pa organizuje tuširanje bez rupe za
odvod

Preruši se tako Staljin u predsednika
Francuske

I odma' mu muka
Kad se vidi burka
Pa priprema provod
Bez rupe za odvod
Preruši se tako Hitler
U sve predsednike
Sveta
I nikom ne smeta
Što nema rupe za odvod

Preruši se opet Hitler
U direktora jake banke
Zatvori rupe za odvod
I napravi odličnu kampanju
Za tuširanje

Preruši se Hitler u predsednika
Srbije

I ćuti
Pred zapušenom rupom za odvod
I misli u sebi
Vidi me isti Vili Brant ■

0 autoru i njegovom delu

Sanjao sam te Dobrice
Iz masovne grobnice
I video lice
I oči ubice

Ali zato nemaj brige
Voleo sam tvoje knjige ■